

DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-npu-151.2021.04>

УДК 378.091:005

**Головко С. О., Чередник О. В.,
Решетова І. А., Шайда Н. П.**

ФЕНОМЕН УПРАВЛІННЯ ЯК РЕГУЛЯТИВНИЙ ФАКТОР ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Сьогодні потреба в управлінні обумовлена необхідністю та соціальною політичною нестабільністю у вищій школі: у зв'язку із загальним ускладненням соціальної системи стають актуальними завдання її підтримки й удосконалення, тобто проблеми, що стосуються влади, управління суспільством, організації та самоорганізації. Управління – всепроникаюча іманентна соціуму структура – переосмислюється як вкрай неоднозначний фактор суспільного розвитку. Комплексному осмисленню підлягає вся сукупність різноманітних явищ, процесів, що складаються на пересіченні феномену влади і феномену освіти. Взаємодія влади та освіти набуло вирішального значення для майбутнього обох цих сторін нашого буття.

У статті розглянуто феномен управління у ЗВО як регулятивний фактор освіти в певному освітньому просторі; проаналізовано стратегічне управління у ЗВО і можливі механізми врегулювання управління в освіті на якісно новому рівні, який би дозволив досягти максимальної комунікативної віддачі і достатнього з огляду на вимоги збереження національної ідентичності й самобутності ціннісного наповнення. Акцент переміщується на відношення владарювання – підпорядкування у ЗВО, в освітній практиці (хоча, звичайно, політичні та психологічні, освітні аспекти управління повністю починаються з психологічної потреби бути). Усвідомлюються особливості управління та підкорення в епоху глобалізації та інформатизації: завдання, форми, рівні та принципи навчально-виховного процесу, так звана “криза в освіті”, небезпека дегуманізації.

Напружені дискусії ведуться щодо питання про співвідношення влади і насилля. Спроби встановлення клімату толерантності драматично стикаються з підсиленням фундаменталістських тенденцій. При цьому в умовах глобалізації, у зв'язку із становленням інформаційного суспільства та вдосконалення технік маніпуляції свідомістю, засоби та вияви владарювання стають усе більш витонченими та різноманітними.

Ключові слова: *управління, влада, освіта, заклад освіти, психологія, феномен, психосоматика.*

Сьогодні потреба в управлінні обумовлена необхідністю та соціальною політичною нестабільністю у вищій школі, що склалася в першій чверті ХХІ століття. По-перше, у зв'язку із загальним ускладненням соціальної системи стають актуальними завдання її підтримки й удосконалення, тобто проблеми, що стосуються влади, управління суспільством, організації та самоорганізації. Управління – всепроникаюча іманентна соціуму структура – переосмислюється як вкрай неоднозначний фактор суспільного розвитку. Особливу гостроту проблема влади як управління набуває у світі ідеалу звільнення людини. Аксиоми класичного раціоналізму, що декларують єдність розуму (знання) і свободи, були поставлені під сумнів і представниками

Франкфуртської школи, і представниками постмодерністської філософії. Напружені дискусії ведуться щодо питання про співвідношення влади і насилля. Спроби встановлення клімату толерантності драматично стикаються з підсиленням фундаменталістських тенденцій. При цьому в умовах глобалізації, у зв'язку із становленням інформаційного суспільства та вдосконалення технік маніпуляції свідомістю, засоби та вияви владарювання стають усе більш витонченими та різноманітними. Між іншим, жоден із існуючих підходів до влади (індивідуалістичний, нормативістський, структурофункціоналістичний, психологічний та інші) не забезпечують цілісної, тим паче вичерпної уяви про неї.

У зв'язку з цим після праць Мішеля Фуко, Мішеля де Серто, Хайнца Хекхаузена увага дослідників значною мірою зосереджується на неполітичних видах і формах влади. В умовах швидкої зміни світу загострюється проблема збереження спадковості в розвитку, тобто передачі досвіду й ціннісних орієнтацій наступним поколінням, що передбачає елемент нав'язування волі наступним поколінням із боку поколінь попередніх. Між тим, під владою ми розуміємо здатність нав'язувати свою волю іншим. У контексті даної колізії правомірно розглядати широкий спектр проблем, що стосуються освіти, наприклад, проблему опору маніпуляції свідомістю, яка здійснюється, перш за все, з боку ЗМІ, що бере на себе функцію сім'ї, держави, школи, вишу тощо.

Метою статті є аналіз та визначення стратегічного управління у ЗВО і можливі механізми врегулювання управління в освіті на якісно новому рівні, який би дозволив досягти, з одного боку, максимальної комунікативної віддачі, з іншого, достатнього з огляду на вимоги збереження національної ідентичності й самобутності ціннісного наповнення. У контексті цих цілей і задач актуальним є розгляд та поєднання одразу трьох форм управління: 1) управління-як потреба, 2) управління як необхідність, 3) управління як примус. У сфері освіти і науки обговорення управління в освіті йде жваво: як керувати в дитячих садках і школах, як – у середніх спеціальних і вищих закладах освіти, як впливати на свідомість та світогляд, які засади мовної особистості закладати, готуючи педагогів, журналістів, учених через систему ВНЗ. Роль і значення дискусій з приводу управління в системі освіти ще більшою мірою зростає через те, що саме в освітній галузі, зокрема, у системі вищих закладів освіти, зароджується, набирає обертів багато з тих новацій, які визначатимуть управлінську ситуацію в Україні в коротко- та середньостроковій перспективі. Світові практики управління починаються із сугестії, примусу на засадах світоглядної ідентичності як такої, що історично склалася, так і нової, продиктованої еволюцією національної політичної та соціальної ситуації, а також зміною її регіонального і глобального контексту дає надзвичайно багатий матеріал для узагальнень, важливих для вироблення оптимальної національної моделі впровадження режиму управління в системі вищої освіти. Потреба в управлінні починається з дитинства. Правильно говорять, що всі проблеми починаються з дитинства. Спочатку маніпуляції в колисці, потім дитячий садок, вулиця, школа, виш,

сім'я, робота. Останнє десятиріччя ознаменувалося безпрецедентним зростанням інтересу до феномену дитинства. Уява про дитинство змінюється радикальним чином: про роль дитинства в житті індивіда, про місце дитинства як соціокультурного явища в житті суспільства, про завдання, які стоять перед індивідом на початку його життєвого шляху. Надто гостро постає питання про права дитини, про її здатність до усвідомленого вибору (моральних цінностей, сексуальної орієнтації, навчальної дисципліни), про права і обов'язки батьків, про права і обов'язки школи, про статус учителя, про повноцінну участь дитини в економічному житті суспільства, про деформацію особистості дитини (залучення до різних форм діяльності, які традиційно розглядаються як прерогатива дорослих – конкурси краси, контент для дорослих). І червоною ниткою через всі перераховані колізії проходить діалектика свободи і примусу (насилля, влада) у відношеннях між суб'єктами педагогічного процесу.

Отже, комплексному осмисленню підлягає вся сукупність різноманітних явищ, процесів, що складаються на пересіченні феномену влади і феномену освіти. Взаємодія влади та освіти набуло вирішального значення для майбутнього обох цих сторін нашого буття.

Управління в закладах освіти досліджують І. Андріаді, Е. Березняк, В. Андрущенко, І. Предборська, С. Омельченко, В. Кремінь, С. Саяпіна тощо.

Метою статті є вивчення специфіки владних та управлінських відносин, в вишу як психологічної потреби і як сфери людської екзистенції.

В Українській енциклопедії семантика слова управління герменевтично інтерпретується в руслі латинської, російської, англійської та німецької мов, надається більш розширений спектр семантичних та символічних відтінків, хоча акцент явно зміщений з аксеології та феноменології влади (які демонструють грекомовний дискурс) у бік розгляду їх психологічних та соціальних складових. Тут простежуються такі загальні риси: 1) патологія та потреба у владі; 2) її конституююча ознака-дія, а саме – маніпуляція (*dominium, imperium, влада, Gewalt*); 3) її конституююча ознака-стан – потенція, сила та можливість такої дії (*potestas, power, Macht*).

На думку П. Флоренського, понятійне ядро концепту “влада”, як свідчить аналіз лексем, що зафіксовані тлумачним та термінологічним словниками, безумовно містить такі складові: джерело, першооснова, початок, “владність (домінування), право, контроль (здатність контролювати), сила, вплив, утиск, авторитет. “Влада” належить до сфери нашого осмисленого конструювання соціальності, що накладає на неї певну специфіку: вона не може бути таким же однозначним, як будь-який конкретно-речовинний іменник (власна чи загальна назви). Більше того, ми говоримо про владу як управління у вищому закладі освіти, в якому вона інтерпретується як потреба, соціальний феномен і необхідність [12].

Отже, можна зазначити, що влада як така – це до певної міри соціальна цінність, зручний та прийнятний для людського світогляду спосіб інтерпретації людської екзистенції та міжособистісних стосунків. Стосунки у виші будуються більш незалежно від аксіологічних, психологічних особливостей здобувача та

викладача, а більш відповідно до загальних соціальних норм, прийнятих у суспільстві. Перш за все, нікого не цікавить потреба, мотивація, діяльнісний підхід студента та викладача, так би мовити соціальна та психологічна взаємодія. Натомість, нездатний до усвідомлення таких надто складних залежностей, пересічний здобувач інтерпретує для себе ці співвідношення в категоріях владно-підвладних стосунків, і таким чином функція взаємодії перетворюється на функцію підкори. Якщо розглядати владу як соціальну потребу спілкування, взаємодії, соціальних відносин без владно-підвладних співвідношень не буває. Водночас і влада без потреби не існує. У багатьох психолого-педагогічних концепціях, особливо особистісно зорієнтованих, влада трактується як особистісна здатність, сукупність диспозиційних характеристик особистості. Ті особи, які реально можуть взаємодіяти та спілкуватися, уже заздалегідь мають різні мотивації та можливості зайняття владної чи підвладної позиції. Сьогодні до взаємодії ці можливості існують лише потенційно і як необхідність. По-перше, такі **особистісні здатності** є продуктом попередньої інтерсуб'єктної взаємодії, у межах якої особистість сформувалася. По-друге, тільки сам процес взаємодії, урешті-решт, розставляє її учасників на владно окреслені позиції – це певна зона комфорту. За винятком, хіба що, яскраво виражених психопатичних, психосоматичних, асоціальних аспектів, що маскуються викладачами під геніальність і психічно проблемних особистостей, які мають владу, стає дедалі більше. На провідному місці тут інституціалізовані соціальні ролі, які індивіди беруть на себе відповідно до власного бажання і тиску оточення. Відтак суб'єкт інтерактивної поведінки в її виявах поєднує свої власні критичні властивості і соціально зумовлені владно-підвладні функції. У процесі взаємодії ця поведінка виявляється, інтерпретується, змінюється відповідно до аналогічних поведінкових виявів інших учасників та контексту, насамперед змістового, усієї взаємодії.

М. Вебер писав, що боротьба як прагнення протиставити свою волю іншій волі потенційно притаманна всім різновидам спільно спрямованих дій [4, с. 85]. Отже, управління є не невід'ємним атрибутом взаємодії, а її потенційною характеристикою, що робить її ще більше схожою на специфічну функцію. Навпаки, Т. Парсонс зазначав, що особа посідає владу лише остільки, оскільки її здатності впливати на інших та досягати або зберігати те, чим вона володіє, не санкціоновано інституційні [9, с. 678]. Тобто, якщо у Вебера фактична влада і соціально приписані особі функції ніби ототожнюються, то Парсонс наполягав на їхньому розрізненні.

У неофройдистських відгалуженнях психоаналізу прагнення влади як провідний мотив активності інтерпретувалося частіше в категоріях відхилень, аномалій, неврозу. Так, за К. Хорні, функції невротичного прагнення влади, престижу та володіння полягають у захисті від безпорадності, приниження, злигоднів. У поведінці невротичної особистості ці функції трансформуються в тенденції владарювати, принижувати, ущемляти інтереси інших [16, с. 145], стають психологічним підґрунтям формування авторитарної особистості.

Отже, мотив влади постає і як потреба посідання влади, і як потреба її застосування. Подібно Г. Лассвел трактує владу водночас і як мету, і як засіб: “Люди, писав він, можуть просто бажати чого-небудь, але за цим стоїть прагнення влади”. Х. Хекхаузен звертає увагу на проблему множинності мотиву влади: діяльність влади звичайно визначається не одним, а різними мотивами, конфігурацію привабливості яких ця діяльність повинна перебудовувати [15, с. 310].

Упровадження в аналіз педагогіки та психології управління морально-етичних критеріїв, серед яких, наприклад, чесність, порядність, рівність і справедливість є одними з основних, спонукає розглядати прагнення до управління як негативну особистісну рису – психопатичну або невротичну. Особа, керівник, викладач у вишу, яка виявляє надмірні владні домагання, має певні психологічні бар’єри, розлади, перш за все має підлягати або моральному осудові, або соціальній терапії. У кожному разі такі надмірні домагання розглядаються як неадекватні відхилення від соціальної норми, що становить загрозу в усталеному соціальному порядкуві, а в українських закладах освіти – це норма, а не відхилення.

На жаль, А. Адлер не давав відповіді на питання про те, яким чином людський індивід може пересилити те, що притаманне його справжній природі. Якщо прагнення влади криється в нашому несвідомому і звідти мотивує нашу активність, то чи так легко позбутися цього джерела владних зазіхань? На думку В. Райха, А. Адлер прогледів залежність волі до влади, яка є тільки окремим нарцистичним прагненням, від мінливостей нарцистизму як цілого та об’єктного лібідо [10, с. 113]. Цілу низку особистісних характеристик осіб, охоплених прагненням влади, за яким доволі явно вбачаються компенсаторні мотиви, наводив Т. Шибутані: ідеалізована Я-концепція, честолюбство, відчайдушний пошук визнання, чутливість до неповаги й неуваги, інтерес до символів статусу й зовнішніх ознак успіху, надмірна амбітність, чутливість до лестощів, еґоцентризм, фанатизм, компульсивність, некритичність, мстивість, незадоволеність собою [17, с. 371]. У цьому контексті владно-підвладні стосунки у виші мають розглядатися як умовні, відносні, тимчасові й ситуативні, такі, що не мають екзистенції. Таке управління може відбуватися як розщеплення суб’єкта, а відтак “справжня” достеменна влада має втілюватися у владі суб’єкта над самим її символічним вираженням, над тими умовними символами, які, з одного боку, відображають водночас внутрішню мотивацію влади та її зовнішню зумовленість, а з другого – власне кажучи, інформують індивіда про владний характер стосунків, дають йому знати про них, примушують у них перебувати.

Отже, трансцендентне прагнення до управління забезпечує широченний простір для всілякого роду компенсацій і невротичних адаптацій/дезадaptaцій саме у сфері владно-підвладних стосунків. Найтипівшим варіантом є більш чи менш виражене прагнення влади над іншими людьми або об’єктами, досягнення якої стає для проблемної особистості символом подолання своєї неповноцінності та обмеженості.

Інакше кажучи, можна зазвичай визначити владу як різновид відношень між людьми, однак розкрити специфіку цього різновиду, уникнувши тавтології, не вдасться. Інтуїтивно ясне нам владне відношення не може бути редуковане ні до речовинно-матеріальної, ні до економічної, ні навіть до структурно-ієрархічної складової (оскільки містить, зокрема, значний екзистенційний контент).

Вибір тієї чи іншої вихідної інтуїції влади, як правило, обумовлений загальними філософсько-світоглядними та методологічними перевагами. У психологічних концепціях влади найчастіше зіставляються, порівнюються та протиставляються два основні її варіанти: влада-примус і влада-вплив. Уже сам цей поділ виявляється принциповим для психологічного розуміння влади. В одних випадках примус і вплив розглядаються як цілком відмінні, психологічно полярні способи здійснення влади. В інших – заперечується психологічна природа примусу як варіанту власне влади, психологічний зміст визнається лише за різними формами владного впливу. Якщо трактувати владний зв'язок як насамперед інтерсуб'єктний, то належить, очевидно, віддати перевагу другому із цих двох розумінь влади. Звичайно, найпростіше навіть найпримітивніше розуміння влади означає вбачання в ній насамперед примусового компоненту. Часто-густо влада цілковито чи переважно ототожнюється з примусом, насильством, поневоленням або насильство трактується як основне знаряддя влади, яка стає владою тоді, коли має силу і здатна застосувати насильство [3; 7; 8; 11]. Примус як варіант влади має місце і в соціальних стосунках. За М. Вебером, примус фізичний або психічний є основою практично всіх об'єднань у спільноти [4, с. 86]. Е. Дюркгайм уважав примус за характерну ознаку будь-якого соціального факту [5, с. 137]. І. Ільїн наполягав на розрізненні окремих форм примусу і власне насильства [6, с. 168]. С. Московічі розглядає примус як щось таке, що є спільним для всіх форм соціальних зв'язків. При цьому соціальний примус зовсім не тотожний примусові фізичному, хоча їхні результати можуть бути подібними [8, с. 15]. На відміну від М. Фуко, який убачав джерела насильства у владі над тілом [14, с. 34], Е. Фромм шукав ці джерела в людській душі. Найменш патологічною формою насильства він назвав насильство ігрове, яке використовується з метою демонстрації спритності, а не руйнування. Натомість реактивне насильство, що виявляється під час захисту та самозахисту, коріниться в страхіві [13, с. 21]. Цей вид насильства можна було б вважати за необов'язковий для особистості, коли б припустити, що обставини її життя можуть скластися так щасливо, що жодного разу вона не опиниться в ситуації якоїсь небезпеки. Проте оскільки таких ідеальних варіантів не буває ніколи, людина завжди певною мірою зазнає почуття страху, і це почуття спонукає її вживати заходів щодо подолання чи уникнення ситуації загрози. Звичайно, така ситуація сама не зникає, тому людина повинна застосувати певний елемент насильства щодо носія загрози. Наступний тип, за Фроммом, – це ірраціональне насильство задля помсти, мета якого полягає в заспокоєнні внутрішнього світу, відновленні втраченої

психічної рівноваги. Ще більше цій функції підпорядковано насильство компенсаторне. Нарешті, ще один тип насильства – архаїчна жадоба крові, найповнішим утіленням якої є вбивство [13, с. 27]. Відтак примус над душею знову обертається на примус над тілом. Якщо не вдається опанувати душу, опановують тіло. І таким чином суб'єкт примусу регресує до початкових, вихідних станів. Але досить часто за справжню владу визнається та, що якраз не містить у собі елемента насильства. Насильство – це примус, володіння, але не справжня влада. Насильство, зазначає Т. Болл, це не влада, а її брак, це псевдовлада [2, с. 38]. А найочевиднішою умовою ефективності влади видається поєднання елементів примусу і впливу. Ефективного приневолення не можна досягти єдиним інструментом – чи то насильством, чи то ідеологією, писав Фуко: приневолення може бути безпосереднє, фізичне, але не буде насильне, воно може бути обраховане, організоване, витончене, проте мати фізичний характер [14, с. 35]. Отже, йдеться про оптимальне поєднання засобів впливу і засобів примусу. Про це говорить і С. Московічі: з одного боку – насильство в різних формах, і з другого – легітимність, яка виправдовує та освячує панування. Внутрішня віра, що доповнює зовнішнє насильство, – формула легітимності влади [8, с. 13]. Отже, влада існує лише тоді, коли має місце більш чи менш значущий вплив одного суб'єкта на іншого. Це не означає, що примус як факт взаємодії може психологічно ігноруватися.

Висновки та перспективи дослідження. Є всі підстави вважати, що психологічний вплив зароджується, виводиться, ґрунтується на початково непсихологічному примусі. Мало того, початковий примус у різних його формах і значеннях, очевидно, є першоосною не тільки здатності до відображення психологічного впливу, а й виникнення самої суб'єктності. Можливо, ці два процеси на найперших стадіях розвитку суб'єкта становлять цілісний процес. Якщо фізичний примус і насильство над тілом цілковито й адекватно задовольняють усі потреби індивіда, то вихід його за межі пасивного об'єкта влади-примусу стає непотрібним і навіть неможливим. Проте в реальному існуванні живого індивіда завжди має місце такий собі прошарок між рівнем наявних потреб і рівнем задоволення їх через примусове втручання ззовні. Відтак більша чи менша незадоволеність потреби спонукає індивіда до виходу за межі суто фізичної чи біологічної ситуації та зайняття специфічної позиції готовності зазнати поза- і понадпримусових впливів. З розвитком суб'єкта у нього формується здатність до сприймання та розрізнення різних форм владних примусів і владних впливів, таких, наприклад, як примус фізичний і соціальний, насильство над тілом і над душею, фізичне насильство і психологічний авторитет. На ранніх стадіях розвитку такі атрибути фізичного примусу, як біль або втома штовхають індивіда як у бік підкорення йому, так і в бік вивільнення від нього. І в тому і в іншому варіанті відповідна поведінка стає фактом психічного життя, примус і набуває характеру психологічного впливу. У високорозвиненого суб'єкта поведінка як реакція-відповідь на примус часто-густо постає як важливий структурний елемент його ціннісних орієнтацій, а

прийняття рішення в ситуації примушування має істотне моральне забарвлення.

Отже, влада як примус “у чистому вигляді” психологічно не існує: примус, який спричиняє психологічний відгук, перетворюється на вплив. Тому психологічне розуміння влади найчастіше й означає трактування (проте не ототожнення) її як впливу. Про владу йдеться тоді, зазначає Х. Хекхаузен, коли хто-небудь виявляється спроможним спонукати іншого зробити щось, чого цей інший інакше не став би робити [15, с. 115].

Використана література:

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту. Київ, 2004.
2. Болл Т. Власть. *Политические исследования*. Москва, 1993. № 5. С. 36-42.
3. Бодуен Ж. Вступ до політології. Київ : Основа, 1995.
4. Вебер М. Свобода і примус у правових спільнотах. Київ : Основа, 1998. С. 83-86.
5. Дюркгейм Е. Самогубство. *Соціологічне дослідження*. Київ : Основа, 1998.
6. Ильин И. А. Путь духовного обновления. *Путь к очевидности*. Москва : Республика, 1993. С. 165-175.
7. Кейзеров Н. М. Власть и авторитет. *Критика буржуазных теорий*. Москва : Юридическая литература, 1973.
8. Московичи С. Социальное представление: исторический взгляд. *Психологический журнал*, 1995. Т. 16. № 1. С. 3-18; № 2. С. 3-14.
9. Парсонс Т. Новые тенденции в структурно-функциональной теории. *О структуре социального действия*. Москва : Академический проект, 2000. С. 675-698.
10. Райх В. Анализ личности. Москва : КСП, СПб. : Ювента, 1999.
11. Скакунов Э. И. Природа политического насилия. *Социологическое исследование*, 2001. № 12. С. 22-30.
12. Флоренський П. Издательство: Академический проект 2012. 905 с.
13. Фромм Э. Человек для самого себя. *Психоанализ и этика*. Москва : Республика, 1993. С. 17-190.
14. Фуко М. Наглядати й карати. Народження в'язниці. Київ : Основа, 1998.
15. Хекхаузен Г. Информация и самоорганизация. Макроскопический поход к сложным системам. Москва, 1991.
16. Хорни К. Невроз и личностный рост. Борьба за самореализацию. СПб. : Восточно-Европейский институт психоанализа, Б. С. К., 1997.
17. Шибутани Т. Социальная психология. Ростов-на-Дону : Феникс, 1999.

References:

- [1] Andrushchenko V. P. Rozdumy pro osvitu. Kyiv, 2004.
- [2] Boll T. Vlast. *Politicheskie issledovanie*. Moskva, 1993. № 5. S. 36-42.
- [3] Boduen Zh. Vstup do politolohii. Kyiv : Osnova, 1995.
- [4] Veber M. Svoboda i prymus u pravovykh spilnotakh. Kyiv : Osnova, 1998. С. 83-86.
- [5] Diurkheim E. Samohubstvo. *Sotsiolohichne doslidzhennia*. Kyiv : Osnova, 1998.
- [6] Ilin I. A. Put duhovnogo obnoveniya. *Put k очевидности*. Moskva : Respublika, 1993. S. 165-175.
- [7] Kejzerov N. M. Vlast i avtoritet. *Kritika burzhuaznyh teorij*. Moskva : Yuridicheskaya literatura, 1973.
- [8] Moskovichi S. Socialnoe predstavlenie: istoricheskij vzglyad. *Psihologicheskij zhurnal*, 1995. Т. 16. № 1. S. 3-18; № 2. S. 3-14.
- [9] Parsons T. Novye tendencii v strukturno-funkcionalnoj teorii. *O strukture socialnogo dejstviya*. Moskva : Akademicheskij proekt, 2000. S. 675-698.
- [10] Rajh V. Analiz lichnosti. Moskva : KSP, SPb. : Yuventa, 1999.
- [11] Skakunov E. I. Priroda politicheskogo nasiliya. *Sociologicheskoe issledovanie*, 2001. № 12. S. 22-30.
- [12] Florenskij P. Izdatelstvo: Akademicheskij proekt 2012. 905 s.

- [13] Fromm E. Chelovek dlya samogo sebya. *Psihoanaliz i etika*. Moskva : Respublika, 1993. S. 17-190.
- [14] Fuko M. Nahliadaty u karaty. *Narodzhennia viaznytsi*. Kyiv : Osnova, 1998.
- [15] Hekhauzen G. Informaciya i samoorganizaciya. Makroskopicheskij pohod k slozhnym sistemam. Moskva, 1991.
- [16] Horni K. Nevroz i lichnostnyj rost. Borba za samorealizaciju. SPb. : Vostochno-Evropejskij institut psihoanaliza, B. S. K., 1997.
- [17] Shibutani T. Socialnaya psihologiya. Rostov-na-Donu : Feniks, 1999.

ГОЛОВКО С. А., ЧЕРЕДНЫК Е. В., РЕШЕТОВА И. А., ШАЙДА Н. П. Феномен управления как регулятивный фактор образования и воспитания в системе высших учебных заведений в контексте мирового опыта.

Сегодня потребность в управлении обусловлена необходимостью и социальной политической нестабильностью в высшей школе: в связи с общим усложнением социальной системы становятся актуальными задачи ее поддержки и усовершенствования, то есть проблемы, касающиеся власти, управления обществом, организации и самоорганизации. Управление – всепроникающая имманентная социуму структура – переосмысливается как очень неоднозначный фактор публичного развития. Комплексному осмыслению подлежит вся совокупность разнообразных явлений, процессов, складывающихся на пересечении феномена власти и феномена образования. Взаимодействие власти и образования приобрело решающее значение для будущего обеих сторон нашего бытия.

В статье исследуется феномен управления в вузах как регулятивный фактор образования в определенном образовательном пространстве; проанализированы стратегическое управление в вузах и возможные механизмы урегулирования управления в образовании на качественно новом уровне, который позволил бы достичь максимальной коммуникативной отдачи и достаточного ценностного наполнения с учетом требования сохранения национальной идентичности и самобытности. Акцент перемещается на отношение властвования – подчинения в ВУЗах, в образовательной практике (хотя, конечно, политические и психологические, образовательные аспекты управления полностью начинаются с психологической потребности быть). Осознаются особенности управления и покорения в эпоху глобализации и информатизации: задачи, формы, уровни и принципы учебно-воспитательного процесса, так называемый «кризис в образовании», опасность дегуманизации.

Напряженные дискуссии ведутся по вопросу о соотношении власти и насилия. Попытки установления климата терпимости драматически сталкиваются с усилением фундаменталистских тенденций. При этом в условиях глобализации, в связи со становлением информационного общества и усовершенствования техник манипуляции сознанием, средства и проявления властвования становятся все более изощренными и разнообразными.

Ключевые слова: управление, власть, образование, учебное заведение, психология, феномен, психосоматика.

HOLOVKO S., CHEREDNYK O., RESHETOVA I., SHAYDA N. Management phenomenon as regulatory factor of education and education in the system of higher educational establishments in the context of world experience.

Today the need for governance is due to the need and social political instability in higher education: due to the general complexity of the social system, the tasks of its support and improvement become relevant, i.e. problems related to power, governance, organization and self-organization. Management – a pervasive immanent structure of society – is reinterpreted as an extremely ambiguous factor in social development. The whole set of various phenomena, processes that take place at the intersection of the phenomenon of power and the phenomenon of education is subject to comprehensive understanding. The interaction of power and education has become crucial for the future of both these aspects of our lives.

The article examines the phenomenon of management in universities, the regulatory factor of

education in a particular educational space. The emphasis is placed on the need to manage and subordinate others as, above all, a social phenomenon and social necessity. The emphasis shifts to the relationship of domination and subordination in higher educational institution, in educational practice (although political and psychological, educational aspects of management begin entirely with the psychological need to be). The peculiarities of management and subordination in the epoch of globalization and informatization are understood: tasks, forms, levels and the principles of the educational process, the so-called "crisis in education", the danger of dehumanization.

There are intense debates about the relationship between power and violence. Attempts to establish a climate of tolerance are dramatically met with the strengthening of fundamentalist tendencies. At the same time, in the context of globalization, in connection with the formation of the information society and the improvement of techniques for manipulating consciousness, the means and manifestations of domination are becoming more sophisticated and diverse.

Keywords: management, power, education, educational institution, psychology, phenomenon, psychosomatics.

DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-npu-151.2021.05>

УДК 378.091.3:656.61-057.212

Дмитренко Т. В., Кучера А. М., Стрельник О. О.

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ФІЛОЛОГА: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Вивчення живих природних мов, постійний обмін думками між людьми забезпечує можливість врахування різноманітних пізнавальних позицій, є передумовою ефективною соціальної поведінки. У статті розглянуто соціокультурні детермінанти формування особистості філологів у системі, а саме лінгвістичний аспект. Розглянуто становлення основних напрямків європейського соціокультурного освітнього простору та внесок європейських і української мовознавчих шкіл у становлення мовної особистості.

Зокрема, основу теорії та практики Женевської лінгвістичної школи складають співвідношення ідеального й соціального в явищах мови та мовлення; учені Празької лінгвістичної школи підкреслювали роль мови як системи, що обслуговувала спілкування, стверджуючи, що між розвитком мови і суспільства є безпосередній зв'язок. Українська мовознавча школа продовжувала лінгвосоціокультурну традицію європейських шкіл щодо становлення мовної особистості (О. Потебня, М. Драгоманов, І. Франко).

Встановлено, що на кінець XIX століття у провідних західноєвропейських країнах виявилась невідповідність традиційної педагогіки і нових суспільно-економічних та соціокультурних умов, отже педагогічна теорія і практика у провідних країнах Заходу зазнає кардинальних змін. Усі лінгвістичні школи початку XX століття сформувались у критиці класичних підходів до вивчення мови та розуміння соціокультурного детермінанта формування мовної особистості. З огляду на соціокультурну освіту працювали: школа "Слова та речі" Рудольфа Мерингера і Гуго Шухардта, школа естетизму Карла Фосслера, школа неолінгвістики Джуліо Бертоні та інші.

Соціокультурний характер мови, згідно з науковими джерелами у галузі мовознавства, представлено таким чином: мова – душа нації; відображення національного характеру; засіб